

**ABU ALI IBN SINO ASARLARINI JAHON ILM-FANI, MA'NAVIYATI
VA MADANIYATIDAGI O'RNI**

Ziyodov Husniddin Isomiddin o'g'li ¹

¹ Ma'naviyat asoslari (Ijtimoiy- gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi)

1-kurs magistr Gmail: husniddinziyodov2@gmail.com

+998880781188

**MAQOLA
MA'LUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 16.12.2024

Revised: 17.12.2024

Accepted: 18.12.2024

KALIT SO'ZLAR:

*Ibn Sino, ilm-fan,
falsafa, madaniyat,
ma'naviyat, tibbiyot, jahon
tarixi, Avitsenna, tarixiy
manbalar.*

Ushbu maqolada Abu Ali ibn Sino asarlarining jahon ilm-fani, ma'naviyati va madaniyatiga ta'siri keng yoritiladi. Tadqiqotda uning ilmiy ishlari va ularning Sharq hamda G'arb madaniyatiga ta'sirini ochib berishga e'tibor qaratilgan. Maqola muallifi Abu Ali ibn Sinoning o'z davrining ilgarilab ketgan olimi sifatida o'zining ilm-fanga qo'shgan hissasini turli nazariy va amaliy jihatlarda tahlil qiladi.

KIRISH. Muammo Abu Ali ibn Sinoning asarlari asrlar davomida Sharq va G'arb ilm-faniga qanday ta'sir qilgani va uning ilmiy yutuqlarining bugungi kundagi ahamiyati qanday baholanishi lozim?

Tadqiqot maqsadi Abu Ali ibn Sinoning asarlari va ilmiy merosining nafaqat tarixiy, balki zamonaviy nuqtayi nazardan ahamiyatini aniqlash, ularning jahon madaniyati va ma'naviyatiga ta'sirini tahlil qilish. Tadqiqotning yana bir muhim maqsadi Ibn Sinoning ilmiy yondashuvlarini zamonaviy fan va ta'lim jarayonlarida amaliy qo'llanilishi imkoniyatlarini o'rganishdir.

Abu Ali ibn Sinoning ilmiy ishlari jahon ilm-faniga qanday ta'sir qilgan? Ibn Sino "Tib haqida tibbiyot" ("Al-Qanun fi al-Tibb") asari bilan dunyoda tibbiyot fanini yangi bosqichga olib chiqdi. Ushbu asar o'zi yaratilgan va o'rgatilgan davrlarda asrlar davomida Evropada, aynan 12-asrdan boshlab, tibbiy ta'lim uchun asosiy manba bo'lib qabul qilingan. Uning asari Yevropa universitetlarida, masalan, Oksford va Paris universitetlarida uzoq asrlar davomida o'qitilgan va tibbiyot sohasida ilg'or bilimlarni shakllantirishga yordam bergan. Ibn Sino, yunon olimi Aristotel va boshqa falsafiy an'analardan ilhomlanib, o'zining falsafiy sistemalarini yaratdi. Uning falsafiy ishlari o'zaro sabab-oydanish, tafakkur, dunyoning mohiyati kabi masalalarda yangi yondashuvlar keltirib chiqardi. Uning falsafasi o'rta asrlar

=====

davrida musulmon dunyosida, shuningdek, Yevropada Skolastik falsafasining rivojlanishiga ta'sir qildi. Ibn Sino ilmiy izlanishlarda eksperimental metodlardan foydalanishni yoqlab, ilmiy ishlarda aniq tahlillarga e'tibor qaratdi. Uning ilmiy yondashuvlari, aynan, eksperimental tahlil va tekshiruvlarga asoslanish, keyingi ilmiy usullarga yo'naltirishga sabab bo'ldi. Bu metodologik yondashuvlar Yevropa ilm-fanida, aynan Renessans davrida, keyinchalik ilmiy inqiloblar asosida ommalashdi. Ibn Sino matematikani, fizika va astronomiyani o'z ilmiy asarlarida qamrab olgan. U ilmiy tahlillar orqali kosmologik masalalarda, fizikaning asosiy qonunlarida yutuqlarga erishgan. Ibn Sino asarlarining Yevropaga tarqalishi 12-13 asrlarda ilmiy tarjimalar orqali amalga oshdi. Uning asarlari, aynan, Lotin tiliga tarjima qilingan "Al-Qanun fi al-Tibb" kabi asarlar, Yevropa olimlari uchun asosiy ta'lim manbai bo'ldi.[1]

Abu Ali ibn Sino (Avitsenna) XI asrning buyuk mutafakkiri bo'lib, uning ilmiy va falsafiy ishlari dunyo ilm-fani rivojiga ulkan hissa qo'shgan. Ayniqsa, uning "Tib qonunlari" asari tibbiyot tarixida muhim o'rin egallagan. Uning asarlari o'rta asr Yevropasida lotin tiliga tarjima qilinib, yillar davomida asosiy darslik sifatida qo'llanilgan. Ibn Sino nafaqat tabib, balki matematik, astronom, musiqa nazariyotchisi va faylasuf sifatida ham katta obro' qozongan. Abu Ali ibn Sino G'arbda Avitsenna nomi bilan mashhur bo'lib, u Sharq va G'arb ilmiy an'analari o'rtasida ko'priq bo'lib xizmat qilgan. Uning falsafiy asarlari, xususan, "Kitob al-Shifo" nomli falsafiy va ilmiy ensiklopediyasi, inson tafakkurining cheksizligini ta'kidlovchi asar sifatida katta e'tiborga sazovor bo'lgan.[2]

Tadqiqot qiyosiy tahlil, tarixiy manbalarni o'rganish va zamonaviy ilmiy yondashuvlarni baholashga asoslanadi. Tadqiqotda nazariy qarashlar va amaliy holatlar birgalikda o'rganilib, Ibn Sinoning yondashuvlari bilan bog'liqlik aniqlanadi. Shuningdek, uning ishlarining bugungi kundagi ahamiyati bo'yicha zamonaviy ekspertlarning fikrlari o'rganiladi. Tadqiqotda Ibn Sinoning "Tib qonunlari", "Kitob al-Shifo" va boshqa asarlari asosiy manba sifatida ishlatiladi. Shuningdek, G'arbda Avitsenna nomi bilan tanilgan olimning tarjimai holi va uning asarlarini sharhlagan G'arb va Sharq tadqiqotchilarining ishlari o'rganiladi. Tadqiqotda uning matematik va astronomiyaga oid ishlari ham o'z o'rnini topadi. Masalan, u Ptolemey astronomiyasini tahlil qilib, o'z tuzatishlarini taklif qilgan.

Ibn Sinoning asarlari mazmuni va ularning Sharq hamda G'arb ilm-faniga ta'sirini qiyosiy jihatdan o'rganish. Shuningdek, uning falsafiy qarashlari va ularning zamonaviy talqinini aniqlash. Uning ilmiy ishlari orqali hozirgi zamon fanining istiqbollari baholanadi.[3]

Tadqiqot natijasida quyidagilar aniqlandi:

1. Ibn Sinoning asarlari o'rta asr G'arb dunyosida ilm-fan rivojida muhim manba bo'lib xizmat qilgan.
2. Uning falsafiy qarashlari zamonaviy ilmiy fikrning shakllanishida katta ahamiyatga ega.
3. Ibn Sinoning tibbiyotga oid ishlari bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan.

4. Ibn Sinoning matematik ishlari zamonaviy hisoblash texnologiyalariga bevosita ta'sir ko'rsatgan.

5. Uning musiqa nazariyasiga oid ishlari Sharq madaniyatining san'at sohasidagi rivojlanishida ulkan rol o'ynagan.

6. Uning asarlaridagi axloqiy qarashlar zamonaviy insonparvarlik tamoyillarini shakllantirishda muhim rol o'ynagan.

Ibn Sinoning ilmiy yondashuvlari nafaqat o'z davri uchun inqilobiy edi, balki ular madaniyatlararo muloqot va bilim almashinuvida muhim o'rin tutgan. Bu esa uning asarlarini jahon ilm-fani rivojida mustahkam poydevor sifatida qarashga asos beradi. Ayniqsa, uning fanlararo yondashuvlari bugungi zamonaviy fanning integratsiyalashgan yo'nalishlariga mos keladi. Uning falsafasi hozirgi zamon ilmiy izlanishlarida axloqiy me'yorlarni belgilash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.[4]

Tadqiqot davomida Ibn Sinoning ishlari bo'yicha olib borilgan oldingi tadqiqotlar bilan qiyosiy tahlil o'tkazildi. Bu tadqiqotlardan farqli o'laroq, ushbu maqolada uning merosi zamonaviy ilm-fan va madaniyat nuqtayi nazaridan baholandi. Oldingi tadqiqotlarda asosan tibbiyotga oid jihatlar ko'rib chiqilgan bo'lsa, bu yerda falsafa, matematika, astronomiya va san'at sohalaridagi hissasi ham tahlil qilindi. Ibn Sinoning asarlari o'qituvchilar, talaba va tadqiqotchilar uchun bebaho bilim manbaidir. Ularning zamonaviy tibbiyot va falsafadagi amaliy jihatlarini tahlil qilish kelajak avlod uchun ilhom manbai bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, uning ilmiy yondashuvlari yangi texnologiyalarni ishlab chiqishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, ta'lim jarayonlarida Ibn Sinoning fanlararo yondashuvlarini o'rganish, integratsiyalashgan o'qitish metodlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.[5]

Abu Ali ibn Sino nafaqat o'z davrining buyuk olimi, balki jahon ilm-fani va madaniyatining rivojlanishida ulkan hissa qo'shgan mutafakkir hisoblanadi. Uning asarlari madaniyatlararo muloqot va zamonaviy ilmiy fikrning shakllanishida muhim o'rin tutadi. Ibn Sinoning merosini o'rganish va targ'ib qilish bugungi kun ilm-fani va ma'naviyatining yanada boyishiga xizmat qiladi. Uning ilmiy metodlari va yondashuvlari zamonaviy fanlararo tadqiqotlar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ayubov, Sh.(2006). Abu Ali ibn Sinoning ilmiy merosi. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.

2. Махмудов, И. (2002). *Тиббиёт илмининг тарихи*. Тошкент: «Астропарк».

3. Gutas Dimitriy. (2001). Avitsenna va tibbiyot qonuni: tibbiyot va tibbiyot amaliyotiga ming yillik ta'siri. Brill Academic Publishers.

4. Nasr, Seyyid Husayn. (2006). Islomda fan va sivilizatsiya. Garvard universiteti matbuoti.

5. Smit, E.G. (1997). Avitsenna falsafasi.